

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

[Ἀρχιδουκὸς τῆς Αὐστρίας Λουδοβίκου Σαλβατόρ]. Anmerkungen über Leukas. Prag, 1908. Druck und Verlag von Heinr. Mercy Sohn. Εἰς φύλλον σελ. V, 61 μετὰ ἐννέα ἐγγράμων ὁλοσέλιδων τοπογραφικῶν εἰκόνων.

Ὁ διατρέχων τὴν Νεοελληνικὴν γεωγραφικὴν φιλολογίαν τοῦ Μηλιαράκη ἐν σ. 85 86 θά ἔχη βεβαίως τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδῃ κόσον ὀλίγα εἶνε παρ' ἡμῖν τὰ γραφέντα καθ' ὅλου περὶ Λευκάδος ὑπὸ γεωγραφικὴν ἔποψιν. Οὐδ' εἶνε πολλὰ τὰ ἐν Ἑλλάδι ἱστορηθέντα περὶ τῆς νήσου καὶ αἱ περὶ αὐτῆς γεωγραφικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἀνακοινώσεις ἀλλογενῶν. Ἀρκεῖ νὰναφέρωμεν, ὅτι οὐδ' αὐτὸς ὁ Ὄθων Riemann συμπεριέλαβε τὴν Λευκάδα εἰς τὰς ἀξιολόγους αὐτοῦ *Recherches archéologiques sur les Iles Ioniennes* Ἐν Παρισίοις. 1879-1880).

Ἡ Λευκάς ἐξηκολούθει μέχρι πρό ὀλίγων ἐτῶν οὕσα ἐν πολλοῖς ἄγνωστος ὑπὸ ἔποψιν γεωγραφικὴν, ἱστορικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἤρχισαν μεταβαλλόμενα ἐπ' ἐσχάτων, ἀφ' οὗ χρόνου, ὡς γνωστὸν, ὁ κ. Γουλιέλμος Δαίρπφελδ μετέθηκεν εἰς τὴν Λευκάδα τὴν ὀμηρικὴν Ἰθάκην. Οὐ μόνον αὐτὸς ὁ εἰσηγητὴς τῆς ὑποθέσεως ταύτης χάριν στηρίξεως τῆς γνώμης αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐπιχειρηθεισῶν ἀνασκαφῶν πολλὰ, ὡς εἰκὸς, ὑπεκίνησεν ἢ ἔλυσε χωρογραφικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ ζητήματα, ἀλλὰ καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ὑπὸ ὁμοφρόνων τε καὶ ἀντιπάλων μελέτην τῆς νήσου. Διὰ τοῦτο ὀρθῶς ὁ Partsch ἐν τῇ πρό τινος χρόνου ἐκδοθείσῃ πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ Λευκάδος - Ἰθάκης ἀπεφάνθη, ὅτι ἐκ τοῦ ὅλου ζητήματος τούτου τὴν μεγίστην ὠφέλειαν ἀπεκόμισεν ἡ γεωγραφία ἐν τῇ εὐρυτάτῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ. Οὕτως ἐξηρευνήθη μὲν τὸ ζήτημα τῆς νησιωτικῆς φύσεως τῆς Λευκάδος, ἐμελετήθησαν δ' ἡ ὄρεογραφία καὶ τὰ κατὰ τὰς κοιλάδας αὐτῆς, ἔδημοσιεύθησαν δὲ τῷ 1907 ἐξαιρετοὶ εἰδικοὶ χάρται τῆς νήσου, σχεδιασθέντες κατ' ἐντολὴν τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ Magées καὶ τοῦ Nonne.

Εἰς τὰς ποικίλας ταύτας περὶ Λευκάδος μελέτας προστίθεται ἐπικαιρῶς ἡ ἀναγγελλομένη ἐνταῦθα συγγραφὴ τοῦ ἀρχιδουκὸς Λουδο-

Είκου Σαλβατώρ του κατὰ τὰ τελευταία ἔτη μετ' ἰδιαζούσης στοργῆς καὶ ἐπιμονῆς μελετώντος τὰ κατὰ τὰς Ἰονίους νήσους, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ μεγάλαι αὐτοῦ καὶ πολυτελεῖς συγγραφαὶ περὶ Παξῶν, Ἰθάκης καὶ Ζακύνθου.

Τὸ δὲ προκείμενον ἔργον δὲν ἔχει μεγάλας ἀξιώσεις, ὡς ἀποδεικνύει καὶ ἡ μετριόφρων αὐτοῦ ἐπιγραφή. Ἄλλ' οὐχ ἦττον εἶνε ὠφελιμώτατον καὶ περιέχει ἀξιοσπουδάστους εἰδήσεις περὶ τῆς νήσου, προσελθούσας ἐκ τῆς αὐτοψίας αὐτῆς καὶ τῶν ἐπιτοπίων ἐρευνῶν αὐτοῦ τοῦ ἀρχιδουκῆ, κατ' ἐπανάληψιν ἐπισκεφθέντος τὴν Λευκάδα ἐπὶ τῆς θαλαμηγού αὐτοῦ καὶ ἐκ σημειώσεων ὀφειλομένων μάλιστα εἰς τοὺς κ. κ. Ἀριστομένην Ἀρβανίτην, Σ. Βλαντῆν, Εὐγένιον Somier, ὑποπρόξενον τῆς Γαλλίας ἐν τῇ νήσῳ, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ καθολικὸν ἱερέα Lino da Leonessa.

Ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται μετὰ πολλῶν λεπτομερειῶν τὰ τοῦ κλίματος καὶ τῶν ὑγιεινῶν ὄρων τῆς νήσου, τὰ τῆς ὄρογραφίας, ἐπιπιδιογραφίας καὶ ὑδρογραφίας αὐτῆς, τὰ περὶ ζώων, βοτανῶν καὶ μετὰλλων, τὰ περὶ τῶν κατοίκων, τῶν διαφορῶν αὐτῶν τάξεων καὶ διαιρέσεων, τὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν σχολείων, τὰ περὶ τῆς γλώσσης, τῶν ἐθίμων καὶ τῆς ἐνδυμασίας, τὰ περὶ οἰκοδομικῆς, τῆς καλλιεργίας τῆς γῆς καὶ τῶν προϊόντων, τῶν δασῶν, τῆς ἀλιείας ἰχθύων καὶ κοραλλίων, τῆς ἰχθυοτροφίας, τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας, τῆς ναυτιλίας, τῶν πνευματικῶν ἀσχολιῶν, τῶν διαφορῶν κλάδων τῆς διοικήσεως, τῶν τελωνειακῶν εἰσπράξεων, τῶν λιμενικῶν ἔργων, τῶν ἐν τῇ νήσῳ σωματείων. Οὕτως ἐξετάζεται ἡ Λευκὰς ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν καὶ παρέχονται ἄφθονοὶ ἀριθμοὶ καὶ πίνακες διαφωτίζοντες τὰ κατὰ τὴν χώραν καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ.

Ἰδίας προσοχῆς ἀξίαι εἶνε αἱ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων κατὰ διαφοροὺς χρόνους παρεχόμεναι ἐν σ. 12 στατιστικαὶ πληροφορίες καὶ τὰ διὰ μακροτέρων ἐν σ. 27-36 γραφόμενα περὶ ἐθίμων τῶν νησιωτῶν, ἐν οἷς καὶ τὰ περὶ δημῶδους ἰατρικῆς τῶν Λευκαδίων μετὰ καταλόγου τῶν παρὰ τῷ λαῷ συνήθων φαρμάκων. Τὰ δ' ἐν σ. 27 περὶ τοῦ δένδρου τοῦ κοινῶς λεγομένου λαιδοριῆς λεγόμενα παραβληθῆτωσαν πρὸς τὰ σημειούμενα παρὰ τῷ Βαλαωρίτῃ ἐν Ἀθανασίῳ Διάκῳ ἐκδ. Ἰω. Βαλαωρίτου Τόμ. Β' σ. 341 κ. ἰ. Πρὸς Ν. Γ. Πολίτου Παραδόσεις Τόμ. Α' σ. 101. Τόμ. Β' σ. 784 κ. ἰ.

Τέλος παρατηρητέον, ὅτι ἐν σ. 26, ὅπου τὰ περί τῶν Λευκάδων λογίων, ἰπανορθωτῖα τὰ τυπογραφικὰ παροράματα *Fampelli* ἀντί *Zampelli* καὶ *Stamaldo* ἀντί *Stamatello*.

Π. Ἀραβαντινοῦ Ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον. Ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Π. Α. Πετράκου, 1909 εἰς 8ον μικρὸν σελ. 1, 102.

Τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο εἶνε τὸ τρίτον *opus postumum* τὸ ἐκδιδόμενον ἐκ τῶν μετὰ θάνατον καταλοίπων τοῦ Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ φιλοτιμῶ φροντίδι τῶν πατρῶζόντων αὐτοῦ υἱῶν. Πρὸ αὐτοῦ ἐξεδόθη ἐπιξεργασθεῖσα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ Σπυριδωνοῦ ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς πατρὸς καταλειφθείσης ὕλης ἡ Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῷ 1895 καὶ ἔπειτα τῷ 1905 ὑπὸ τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου ἡ Περί Κουτσοβλάχων πραγματεία.

Εἶνε δὲ δικαία ἡ πρὸς τὸν πατέρα ἐπιδεικνυομένη φιλοστοργία τῶν υἱῶν, ἐπειδὴ ὁ Παναγιώτης Ἀραβαντινὸς οὐ μόνον ἐν τῇ πατριωτικῇ ὑπὲρ τῆς τεξάσης Ἡπείρου στοργῇ καὶ ἐν τῇ ἐν αὐτῇ ἐκπαιδευτικῇ δράσει ἐπέχει θέσιν ἐπιφανῆ, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλου διακρίνεται μεταξὺ τῶν Ἡπειρωτῶν λογίων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἡ Ἡπειρος ἀπέκτησεν ἐν αὐτῷ τὸν ἱστοριογράφον αὐτῆς καὶ τὸν λαογράφον ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ὀλίγοι ἦσαν καθ' ὅλου οἱ περί ταῦτα διατρίβοντες παρ' ἡμῖν. Τὸν Παναγιώτην Ἀραβαντινὸν βλέπομεν μετὰ πόνου ἀσχολούμενον περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ ἐθνογραφίαν τῆς πατρίου Ἡπείρου (Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου. Ἐν Ἀθήναις. 1856.— Ἱστορία Ἀλῆ πασσᾶ.— Περί Κουτσοβλάχων) οὐχ ἥττον ἢ περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν (Πραγματεία περὶ Δωδώνης. Ἐν Ἀθήναις, 1862) καὶ λαογραφίαν (Παροιμιαστῆριον Ἡπειρωτικόν. Ἐν Ἰωαννίνοις. 1863.— Συλλογὴ δημοδῶν ἀσμάτων τῆς Ἡπείρου. Ἐν Ἀθήναις. 1880).

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι καὶ ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς Δωδώνης, ἣν ὠρίζεν ἐν τοῖς Κατσανοχωρίοις, ἠστόχησε τοῦ ὀρθοῦ, καθ' ἃ ἀπέδειξεν ἡ ἐκ τυχαίας ἀφορμῆς ἀνακάλυψις αὐτῆς διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Μενεϊκοῦ ἀρξαμένων καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Καραπάνου συνεχισθεισῶν ἀνασκαφῶν, καὶ ἡ Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου σήμερον καὶ δύναται καὶ πρέπει νὰ συμπληρωθῇ καὶ ἀνανεωθῇ ἐπὶ νέων βάσεων καθ' ὃν τρόπον καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ συλλεχθὲν περὶ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ὕλικόν κατάρθωσε μετὰ ἔτη νὰ συμπληρώσῃ καὶ ἀναθεωρήσῃ ὁ μακαρίτης υἱὸς Σπυρι-

δων. Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι παρῆλθεν ἡμῖς αἰὼν καὶ πλέον ἀφ' οὗ χρόνου εἰργάσθη ὁ Ἀραβαντινός, ἔκτοτε δὲ οὐ μόνον νέαι πηγαὶ ἀνεκαλύφθησαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ἱστορικὴν μέθοδον ἐπῆλθεν ἐξέλιξις καὶ πρόοδος καθ' ὅλου τε καὶ παρ' ἡμῖν. Δίκαιοι δὲ θὰ εἴμεθα μόνον ἂν κρίνωμεν τὸν Ἀραβαντινὸν κατὰ τὸ μέτρον τῶν χρόνων αὐτοῦ καὶ οὐχὶ τῶν ἡμετέρων, ὅπως, ἀποδίδοντες αὐτῷ τὰ ἴσα, ἀπνεύμωνομεν τὸν ὀφειλόμενον φόρον εὐγνωμοσύνης ἐφ' οἷς εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῶν παρ' ἡμῖν ἱστορικῶν μελετῶν.

Ταῦτά δ' ὀφείλομας νὰ εἰπώμεν καὶ περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὡς λαογράφου καὶ γλωσσολόγου. Αἱ σημεριναὶ ἡμῶν ἀπαιτήσεις εἶνε βεβαίως μεγαλειότεραι τῶν χρόνων καθ' οὓς ἔζη. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἐλαττώνει τὴν δικαίαν τιμὴν πρὸς ἄνδρα ἐν τοῖς πρώτοις παρ' ἡμῖν ἀσχοληθέντα περὶ μελέτας, αἰτινες σήμερον μὲν κρίνονται ἄξιοι περισσῆς προσοχῆς, τότε δὲ ὀλίγους εἶχον τοὺς ἱεροφάντας. Ὀρθότατα δὲ εἶνε ὅσα αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐγραψεν, ὅτε τῷ 1861 συνέταξε καὶ τὸ προκείμενον γλωσσάριον εἰπὼν εἶναι, νομίζω, καιρὸς νὰ ἀναγνωρισθῆ ἢ χρησιμότης τῶν τοιούτων γλωσσικῶν συλλογῶν καὶ νὰ σπεύσωσιν οἱ λόγιοι ἐκάστης ἐλληνικῆς ἐπαρχίας, ἵνα μετὰ ζήλου ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν τοιαύτην περισυλλογὴν ὄλων τῶν ἐν χρήσει παρὰ τῷ λαῷ ἀθησαυριστῶν λέξεων, ὥστε νὰ συγκεντρωθῆ οὕτω καὶ ἀποταμιευθῆ τὸ ὑλικόν, δι' οὗ, ὅταν εὐρεθῆ ὁ μέλλων νὰ συντάξῃ τὸ πλῆρες Λεξικὸν τῆς Νεοελληνικῆς, θὰ δυνηθῆ νὰ ἀνεγείρῃ τὸ πανελλήνιον τοῦτο οἰκοδόμημα τέλειον. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ δικαίως ἔκριναν ἄξιον ἐπαίνων τὸ γλωσσάριον τοῦτο οἱ κριταὶ τοῦ τετάρτου διαγωνισμοῦ τῆς Γλωσσικῆς ἑταιρείας, εἰς ἣν ὑπέβαλον αὐτὸ φιλοστόργως οἱ υἱοί.

Τὸ γλωσσάριον τοῦτο ἀξιοσπουδάστον καθιστάνει ὁ μέγας ἀριθμὸς ἀρχαιοπρεπῶν λέξεων διασωθεισῶν ἐν τῇ ἀγνοτάτῃ ἠπειρωτικῇ διαλέκτῳ καὶ ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεῖα τῶν ἀξιολόγων ὀνομάτων φυτῶν καὶ ζώων τῶν περισωθέντων ἐν αὐτῇ. Πολλαὶ τῶν λέξεων εἶνε τοιαῦται, ὥστε δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν αὐτάς εἰς αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον λεξικόν, ἅλλαι δὲ χρησιμώταται πρὸς πλουτισμὸν τῆς γραφομένης γλώσσης. Ὡς ἐκ τούτου δ' ἀποβαίνει πολὺ ἀξιολογώτερον τοῦ προτέρου γλωσσαρίου τῆς ἠπειρωτικῆς, ὅπερ εἶχεν ὑπ' ὄψιν, ἐκδοθὲν ἐν τῇ Πανδώρας τοῦ

1858-9, ὡς καὶ τὴν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1808 καὶ ἔπειτα ἐν Βιέννῃ τῷ 1811 ἐκδοθεῖσαν συγγραφὴν τοῦ Ἰωάννιτου Γ. Κρομμύδα Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἰνεστῶσης κοινῆς γλώσσης, ἐν ᾗ ἀρκεταὶ περιλαμβάνοντο λέξεις ἡπειρωτικαί.

Καὶ βεβαίως μὲν εὐπρόσδεκτος θὰ ἦτο ἡ ἐκδοσις τοῦ Γλωσσαρίου τούτου πλήρους, εἴον συνετάχθη τὸ κατ' ἀρχάς, περιλαμβάνον καὶ λέξεις δημῶδεις χρήσεως πανελληνίου ὡς καὶ λέξεις ξενικὰς ἐπιχωριαζούσας ἐν Ἠπειρῷ. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐκδόντος υἱοῦ Κωνσταντίνου ἀφαίρεσιν τῶν ξενικῶν λέξεων καὶ τῶν πανελληνίων πλὴν ἐκείνων ὅσαι ἐν Ἠπειρῷ φέρονται ὑπὸ σημασίαν διάφορον ἢ μὲ μικρὰν τινα παραλλαγὴν, αἰτίνας καὶ ἐξετυπώθησαν ἐν τῇ οἰκίᾳ θέσει διὰ τυπογραφικῶν στοιχείων διαφόρων, ἀσπάζσιον εἶνε τὸ διὰ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ ἔργου τοῦ Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ εἰς τοὺς μελετητὰς τῆς ἰθνηκῆς γλώσσης προσφερόμενον δῶρον. Εὐχαριστοῦμεν δὲ τὸν ἐκδότην καὶ διότι ἐφρόντισε νὰ πλουτίσῃ τὸ ἔργον διὰ τῆς προσθήκης γνησίων ἡπειρωτικῶν λέξεων διαφυγουσῶν τὸν συλλογία καὶ περιλαμβανομένων ἐν νεωτέραις γλωσσικαῖς ἡπειρωτικαῖς συλλογαῖς ἢ ἐν δημοτικοῖς ᾄσμασι τῆς Ἠπειροῦ.

Bibliotheca hagiographica graeca. Ediderunt socii Bollandiani. Editio altera emendatio. Accedit Synopsis metaphrastica. Bruxellis. Societé des Bollandistes. 1909. Εἰς 8ον σ. XV, 298.

Μεγάλας παρέσχον εἰς τὴν ἐπιστήμην εὐκολίας οἱ ἀκαταπόνητοι Βολλανδισταὶ ἤδη διὰ τῆς πρώτης ἐν ἔτει 1895 ἐκδόσεως τῆς *Bibliotheca hagiographica graeca*. Ἐξαντληθείσης δὲ τῆς ἐκδόσεως ἐκείνης, εὐλογον ἦτο ἡ δευτέρα αὕτη νὰ ὑπερτερῆσῃ τὴν πρώτην κατὰ τὸ πλῆθος τῆς ὕλης, ἧτις εἶνε σχεδὸν τριπλασία τῆς ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει. Ἦγε δὲ εἰς τὴν αὕξησιν ταύτην τοῦτο μὲν ἡ ἐπιμελεστέρα ἐκ δευτέρων φροντίδων συμπλήρωσις τοῦ ἤδη πρότερον συνειλεγμένου ὕλικου, τοῦτο δ' ἡ κατὰ τὰ δεκατέσσαρα ἔτη τὰ διαρρεύσαντα ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκδόσεως εὑρεσις νέων βίων ἀγίων καὶ πανηγυρικῶν εἰς αὐτοὺς λόγων ἕνεκα τῆς ὁσημέραι ἐντρεχεστέρας ἱξερευνησεως τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως καὶ τῆς ἐκδόσεως νέων καταλόγων τῶν ἐν αὐταῖς ἀποκειμένων κωδίκων. Γνωστὸν δ' εἶνε ἄλλως, ὅτι αὐτοὶ οἱ Βολλανδισταὶ εἴπερ τινὲς καὶ ἄλλοι συνετέλεσαν

κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη συστηματικῶς εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις βίων ἀγίων διὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἢ εἰσηγήσει αὐτῶν συνηθέντων ἐιδικῶν ἀγιολογικῶν καταλόγων, οἵτινες κοσμοῦσι τοὺς τόμους τῶν *Analecta Bollandiana*.

Ἄλλὰ καὶ περὶ τὴν μέθοδον εἶνε πολὺ τελειότερα ἢ προκειμένη δευτέρα ἔκδοσις. Συνετέλεισε δὲ καὶ εἰς τοῦτο ἢ τε βιβλιογραφικὴ καὶ ἄλλη πείρα τῶν τελευταίων ἐτῶν, ἧς τάχαθὰ πορίσματα ἔκορυφώθησαν ἐν τῇ *Bibliotheca hagiographica latina*, ἧτις, ἐκδοθεῖσα ἐξ ἔτη μετὰ τὴν ἑλληνικὴν τῷ 1901, ἐχρησίμευσεν ἐν πολλοῖς καὶ ὡς πρότυπον τῆς διατάξεως τῆς ὕλης ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἔκδοσι τῆς ἑλληνικῆς ἀγιογραφικῆς βιβλιογραφίας.

Οἱ Βολλάνδισται ἐκδῶται ἐκθέτουσιν ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοὶ τὰς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκδόσεως κυριωτάτας διαφορὰς τῆς δευτέρας, ἅς θεωροῦμεν περιττὸν νὰ παριθμήσωμεν ἐνταῦθα. Τοῦτο μόνον ἀρκούμεθα λέγοντες, ὅτι αἱ ἐπελθοῦσαι βελτιώσεις οὐ μόνον εἰς μεθοδικωτέραν διάταξιν τῆς πληρεστερας ὕλης ἀναφέρονται, ἀλλὰ καὶ τῆς πρακτικότητος ἐν τῇ χρήσει τοῦ βιβλίου στοχάζονται. Οὕτως ἐπὶ παραδείγματος ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν ἐντύπων οὐδέποτε παρέλιπον τὴν μνείαν τῶν μάλιστα κοινῶν καὶ ἐν πολλαῖς βιβλιοθήκαις ἀποκειμένων βιβλίων, ἐξ ἑτέρου δ' ἐφρόντισαν ὅπως προκρίνηται ἡ μνεία ἐκδόσεων νεωτάτων καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς κριτικῆς παρεσκευασμένων. Εἰς τὴν πρακτικωτέραν δὲ χρῆσιν, τὴν ἀποφυγὴν συγχύσεων καὶ τὴν εὐκολίαν τῶν παραπομπῶν ἀπευθύνονται διάφορα ἐν τῇ νέᾳ ἔκδοσι, οἷον ἡ παρὰ τὸ ὄνομα ἐκάστου ἀγίου παράθεσις τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἔδρασεν ἢ ἐμαρτύρησεν, ὅπου εἶνε γνωστὸς καὶ ἡ παρ' ἑκάστον βίον ἢ πανηγυρικὸν προσθήκη αὐξήσαντος ἀριθμοῦ, ὅστις ἔλειπεν ἐν τῇ προτέρᾳ ἔκδοσι. Παρεβλήθησαν δ' ἐκ νέου αἱ παρατιθέμεναι ἀρχαὶ καὶ τὰ τέλη τῶν κειμένων, καὶ ἐπληρωθῆθησαν μὲν τυπογραφικὰ παροράματα (οἷον ἐν σ. 238 ἀρ. 1688 τῆς νέας ἐκδόσεως ζωοποιῶ ἀντὶ τοῦ ἐν σ. 122 τῆς α' ἐκδόσεως, ἐν λ. *Symeon stylita senior* 3 ἰσφαλμένου ζωοποιῶ. — ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου. . . καὶ ὀρθοδόξως ὀδηγήσας ἐκοιμήθη. . . ἀμὴν ἐν σ. 35 ἀρ. 227 τῆς νέας ἐκδόσεως ἀντὶ τοῦ ἐν σ. 17 ἐν λ. *Bartholmaeus* 1 τῆς α' ἐκδόσεως καὶ ἐν τῷ

ὀνόματι τοῦ κυρίου . . . ἀμὴν) ¹. Σημειωτέον δὲ, ὅτι ἡ ἤδη ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει εὐλογος παράλειψις τῶν δοξολογιῶν, δι' ὧν συνήθως περατοῦνται οἱ βίοι καὶ πανηγυρικοὶ λόγοι τῶν ἁγίων, καὶ ἡ παράθεσις τοῦ πραγματικοῦ ἀνευ αὐτῶν τέλους, εἶτι συστηματικώτερον ἐπεδιώχθη ἐν τῇ προκειμένῃ δευτέρᾳ.

Ὁ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει πίναξ *Libri saepius allati*, ἀντιβαλλόμενος πρὸς τὸν ἐν τῇ πρώτῃ *Libri compendio citati*, δεικνύει ὅποσον πλουσιώτεροι εἶνε αἱ κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς δευτέρας ἐκδόσεως προκείμεναι πηγαί. Ἰδίως δὲ προσοχῆς ἀξία εἶνε ἡ μεγάλη διαφορὰ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν νέων ἑλληνικῶν ἀγιογραφικῶν συλλογῶν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ἐπιεικῆς εἶνε παρὰ πάντα ταῦτα καὶ ἡ νέα ἐκδοσις ὡς πρὸς τοὺς βραχεῖς βίους τοὺς συμπεριλαμβανομένους ἐν τοῖς Μηναιοῖς, τοῖς Συναξαρισταῖς καὶ ταῖς Ἀκολουθίαις· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔγεινεν ἐξ ἀμελείας καὶ παραλείψεως, ἀλλὰ σκοπίμως, καθ' ὅτι, ὡς ῥητῶς δηλοῦται ἐν τῷ προλόγῳ, παρασκευάζουσιν οἱ Βολλανδισταὶ *librum singularem non exiguae molis*. Εὐελπιστοῦμεν δὲ, ὅτι δὲν θέλουσιν ἀφήσει ἀχρησιμοποίητον τὸ ἐν ταῖς δημοσίαις βιβλιοθήκαις Ἀθηνῶν ἀποκείμενον ὑλικὸν ἀκολουθιῶν ὡς καὶ τὴν πλουσίαν συλλογὴν ἐν τῇ ἰδιωτικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ κ. Ἀλεξίου Κολυβά καὶ τὴν ἐπ' ἰσχάτων ὑπὸ τοῦ κ. Δουκάκη ὑποβληθεῖσαν πρὸς ἀγορὰν εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην.

Ἐν τῷ καθ' ὅλου δὲ διτηρήθη καὶ ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει ἡ πρακτικωτάτη διάταξις τῆς πρώτης, καθ' ἣν τὰ ὀνόματα τῶν ἁγίων ἐκάστων εἶνε ἀναγεγραμμένα ἀλφαθητικῶς καὶ ὑφ' ἑκάστον αὐτῶν μνημονεύονται οἱ εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενοι βίοι (*vitae*), μαρτύρια (*passio*), ἰγκώμια (*laudatio*), ὑπομνήματα (*commentarius*) κτλ. Προσετέθη δ' ἐν τέλει τῆς νέας ἐκδόσεως καὶ *Synopsis metaphrastica*, περιλαμβάνουσα πραγματείαν *De Symeonis logothetae Menologio*, καὶ σύνοψις τῶν βίων τοῦ Μεταφραστοῦ κατὰ μῆνας. Τοὺς δὲ συγγραφεῖς τῶν βίων καὶ ἰγκωμίων ἐκάστων περιλαμβάνει ὁ ἐν τέλει πίναξ *Auctorum nomina vera vel ficta*.

¹ Ἐκ τῶν δύο τούτων παραδειγμάτων γίνεται δῆλον πόσον εὐκολώτεροι εἶνε τῆς προειρηθείσης τοῦ αὐξήσαντος ἀριθμοῦ ἀπέβησαν αἱ εἰς τὴν δευτέραν ἐκδοσιν παραπομπαί.